

FOCUL – ELEMENT PRIMORDIAL (II). CREDINȚE, CULTE, RITUALURI

Livia Liliana Sibișteanu

În dialogul cu Kymiskos, Zeus îi spune acestuia că ei, pământeni, nu aduc jertfe și nu fac ritualuri zeilor pentru a cumpăra bunuri de la ei sau pentru a obține altceva în schimb, ci „numai așa să cinstească elementul mai bun decât ei”¹. În **Vechiul Testament**, scopul declarat al jertfei este să facă „ispășire” a păcatelor (**Lev.**, 1;4), jertfa este o îmbunare a mâniei, reprezintă un omagiu adus lui Dumnezeu, ca arderile de tot, sau este o comuniune, ca cea de pace². Dumnezeu însuși a dat oamenilor ritualurile care „nu sunt soluții ale oamenilor pentru propria sa răscumpărare, ci roada harului, nu rădăcinile lui”³.

Indiferent care sunt ritualurile și jertfele care le preced (daruri în flori, cereale, uleiuri, lapte, vinuri, mirodenii, tămâie, bani, rugăciuni, imnuri sau jertfe/sacrificii de animale sau de oameni) pentru divinitatea supremă sau pentru diferiți zei, indiferent în ce scop au fost săvârșite (pentru a repeta actul creației, pentru a cinsti elementul mai bun decât oamenii, pentru ispășire, îmbunare sau pentru a aduce un omagiu sau pentru a intra în comuniune cu divinitatea), ele au fost făcute în numele unor credințe, de care omul s-a legat ca unică speranță de supraviețuire într-o lume pe care n-o înțelege atunci și pe care n-o înțelege nici astăzi.

***

1. Credințe și culte

Cultul focului/solar⁴, care ține de credința în nemurirea sufletului, este unul dintre cele mai vechi culte. Cultul focului a apărut odată cu descoperirea focului și este propriu tuturor civilizațiilor primitive⁵. În ceea ce privește cultul solar, credem că este prezent în picturile rupestre, considerate, în totalitate, ca ritualuri magice ale cultului vânătorii⁶. Analizând picturile rupestre din grottele din spațiul franco-cantabric, observăm că acestea reprezintă, pe lângă scene de vânătoare, animale în mișcare, și animale stând. În grotta Pech-Merle sunt pictate mâini, pe lângă cai în poziții statice⁷. Considerăm aceste picturi, cât și cele care reprezintă animale șezând, drept picturi votive închinare Soarelui sau Focului, care alături de Lună, luminau calea vânătorului, ceea ce ar însemna că celor două li se săvârșeau ritualuri, în paralel. Aceași semnificație o dăm și picturilor și petroglifelor sahariene care reprezintă boi cu discuri solare între coarne. În legătură cu cultul solar sunt considerate și construcțiile megalitice, cum este, spre exemplu, ansamblul megalitic de la Stonehenge, care are, de asemenea, și o

¹ Lucian din Samosata, **Dialoguri**, București, Editura Cărții Școalelor, p. 261.

² **Dicționarul biblic**, Oradea, Editura „Cartea creștină”, 1995, p. 715.

³ **Ibidem**, p. 716.

⁴ Livia Liliana Sibișteanu, **Focul – element primordial (I). Reprezentări și simboluri în religii**, în *Zargidava*, VI, 2007, p. 227-234.

⁵ Fustel de Coulange, **Cetatea antică**, București, Editura Meridiane, 1984, p. 47.

⁶ Ovidiu Drîmba, **Istoria culturii și civilizației**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, vol. I, p. 14.

⁷ V. Chirica, D. Boghian, **Arheologia preistorică a lumii (Paleolitic-Mezolitic)**, Iași, Editura Helios, 2003, p. 141.

funcție funerară⁸.

Gordon Childe găsește începuturile manifestării cultului solar în epoca neolitică, punându-l în legătură cu practicarea agriculturii. „Agricultura pretindea o examinare mai atentă a diferitelor anotimpuri și o mare exactitate în împărțirea timpului. Anotimpul propice pentru agricultură este arătat de Soare, nu de fazele Lunii, care sunt calendarul vânătorului. În părțile nordice, schimbările intervenite în mersul Soarelui, care se produc între solstiții, sunt destul de izbitoare ca să formeze punctele de reper ale anotimpurilor. Examinarea acestor repere a făcut să reiasă rolul Soarelui ca principiu care reglementează anotimpurile, care i-a îndemnat pe oameni să facă din el o divinitate”⁹. Probabil, atunci omul a făcut asocierea, mai mult ca oricând, între focul terestru și focul celest, Soarele, și a început să practice aprinderea focurilor la solstiții. Practicarea acestui cult al focului/solar este demonstrat arheologic prin simboluri ale focului și cele solare de pe obiectele ceramice, din majoritatea culturilor arheologice, ca: rozete, crux gammata, linii ondulate în ascensiune, cercuri. Asocierea celor două elemente poate fi identificată în mitologia popoarelor din Mesopotamia. Erra („cel uscat”) reprezenta o personificare a unor fenomene diferite: soarele arzător, focurile spontane în stepă, seceta, foametea (acestea fiind consecințe ale soarelui arzător). El este și un zeu al vremii, având în stăpânire revărsările și pâraiele de munte (se vede aici legătura dintre cele două elemente primordiale, foc și apă¹⁰). El este, deasemenea, un zeu războinic, fiind numit Qarad ili „Războinicul zeilor”¹¹.

Considerăm că punctul culminant al acestui cult a avut loc în epoca bronzului, așa numita perioadă a eroilor, când focul terestru era singurul element de care depindea topirea metalelor, necesare nu numai pentru confecționarea uneltelor, ci pentru confecționarea armelor. Atunci era îmbunat focul terestru, iar focului celest i se cerea protecția eroului. Tot atunci, credem că s-a produs solarizarea divinității creatoare, despre care face referiri Mircea Eliade, fenomen întâlnit nu numai la popoarele indo-mediterraneene, ci și la cele din Africa Centrală și Sudică, America de Sud, Australia¹². Fragmentul următor, dintr-un imn vedic, sintetizează cele de mai sus, ca o concluzie la cele afirmate : „**O, Agni! Foc sacru! Foc ceresc!** Tu, care dormi în lemn și te înalți în flăcări strălucitoare din altar, tu - inima jertfei, avântul îndrăzneț al rugăciunii, **scânteia divină** ascunsă în toate și **sufletul glorios al soarelui**”.

Credința că Soarele participă la actul creației a întărit acest cult. El devine în același timp și fecundator, iar atributele lui sunt preluate de suveran „atât pe plan cosmic, cât și pe plan social”, în acumularea și distribuirea „Vieții”¹³, manifestare religioasă prezentă, în special, în practicile religioase egiptene și ale popoarelor amerindiene.

Cea mai veche doctrină religioasă care consacră cultul focului, ca manifestare a credinței și a concepțiilor despre Adevărul Universal, este cea vedică. Cel care a instituit acest cult în India a fost Rama, pe care Zoroastru l-a numit „conducătorul popoarelor, binecuvântatul monarh”¹⁴. Lui Rama i-a dat Deva Nahousha (Inteligența

⁸ Ovidiu Drimba, **op.cit.**, p. 49.

⁹ Gordon Childe, **Făurirea civilizației**, București, Editura Științifică, 1966, p. 114.

¹⁰ Livia Liliana Sibișteanu, **op.cit.**, p. 227-234.

¹¹ Gwendolyn Leick, **Dicționar de mitologie a Orientului Apropiat**, București, Editura Artemis, 2005, p. 79.

¹² Mircea Eliade, **Tratat de istoria religiilor**, București, Editura Humanitas, 1992, p. 131.

¹³ **Ibidem**, p. 132.

¹⁴ Eduard Schuré, **Mari inițiați**, București, Editura Lotus, 1994, p. 40.

Divină) o făclie care reprezenta focul sacru al Spiritului Divin, pe care trebuia s-o dea bărbatului, și cupa Vieții și a Iubirii, pe care trebuia s-o dea femeii, după care i-a indicat răsăritul, locul unde el trebuia să propovăduiască noua credință. În acel moment, pe altarul din templu, s-a aprins, de la sine, focul, iar templul a început să se mărească, coloanele atingând bolta înstelată, care a devenit cupolă. În această întâmplare se găsește întreaga credință cât și semnificația templului. Geniul Divin îi explică lui Rama sensul constelațiilor, îl învață să citească în semnele zodiacului, destinele omenirii¹⁵. Cultul focului sacru al lui Rama reprezenta unitatea divină a lucrurilor. Focul vizibil al altarului, simbol al focului ceresc invizibil, una familia, clanul, tribul și toate popoarele, el fiind centrul Supremului Zeu Viu, pe pământ.

Deasemenea, Rama a legat viața omenească de ciclul anotimpurilor, de revoluțiile astronomice anuale, le-a dezvăluit oamenilor virtuțile plantei, băuturii și zeității Soma. Discipolii lui au dus mai departe învățătura sa, păstrată în Vede („cunoaștere”), transmițând altor popoare emblema religiei, a cultului focului, coarnele de berbec. Cu timpul, acestea au devenit semnele inițierii sarcedotale și regale. Cu această semnificație le întâlnim și la egipteni¹⁶, iar cu cea inițială le întâlnim la geto-daci¹⁷, la bastarni și la alte popoare, decorând vetrele¹⁸, sau în stilul ionic al templelor grecești.

În Vede, Agni este zeul care reprezintă sacralitatea focului. El este fiul lui Dyaus, după cum Athar este fiul lui Ahura Măzdā. El s-a născut în cer, după care a coborât sub forma unui fulger, găsindu-se și în apă, în plante. El este identificat cu Soarele¹⁹, deși acestuia îi corespunde o altă zeitate, Savitri. Interesantă este speculația brahmanilor, care percep Soarele și sub aspectele lui întunecate. **Rig Veda** (I, 115) îl califică drept „strălucitor” și „negru”, el aducând ziua și noaptea, fiind el însuși un zeu al nopții. Ziua și noaptea sunt surori, iar Soarele vine să se integreze în această bi-unitate. Deasemenea, el emite sămânța în matrice, dar tot el este identificat cu moartea²⁰. Este vorba aici de rolul Soarelui în ritmurile cosmice, rol pe care îl întâlnim și la geto-daci. Aceștia, în afara calendarului solar, identificat în sanctuarul de la Sarmizegetusa, aveau calendarul capetelor luminoase, în care zilele se succedau după Soare, astfel: un Soare la răsărit, un Soare la asfințit (o zi din calendarul solar, reprezenta două zile în calendarul capetelor luminoase)²¹.

Agni este crainicul între Cer și Pământ, este preotul zeilor, este veșnic tânăr, pentru că renaște cu fiecare foc nou. Pe plan cosmogonic, el este „embrionul apelor”, și străbătând Apele Primordiale, le fecundează. Se identifică aici, concepția cosmogonică: crearea lumii prin unirea elementului arzător (foc, căldură, lumină, semen virile) cu principiul acvatic (Apele Primordiale, virtualitățile, Soma). Deasemenea, Agni a provocat nenumărate meditații (flăcările focului dau lumină, care este inteligența), fiind

¹⁵ *Ibidem*, p. 37.

¹⁶ *Ibidem*, p. 42-47.

¹⁷ Silviu Sanie, *Din istoria religiilor geto-dacice*, în *AIIAI*, XXII, vol. II, 1985, p. 382-385.

¹⁸ Livia Liliana Sibișteanu, *Alogeni în spațiul getic (sec.III î.e.n.-II e.n.). Credințe și culte religioase*, Bacău, Editura Conexiuni, 2000, p. 128.

¹⁹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 218.

²⁰ Idem, *Tratat de istorie...*, p. 146.

²¹ Livia Liliana Sibișteanu, *Focul – element primordial (I)*, p. 227-234.

implicat în toate „acele philosophoumena, vizând să identifice lumina cu ātman și cu semen virile”. Datorită riturilor și ascezelor urmărind sporirea „căldurii interioare”, Agni este solidar, – deși mai mult indirect – și cu valorizarea religioasă a „căldurii ascetice” (tapas) și a practicelor religioase Yoga²².

Patria cultului solar este Egiptul. În concepția egiptenilor, Soarele este cel care răsare la est sub numele de Horus și apune la vest sub numele de Aton, Tuv sau Av²³. Horus era identificat cu Ra Harakhti, iar Aton, discul solar, era manifestarea vizibilă a lui Ra Harakhti²⁴. Ra parcurgea cerul, în timpul zilei, cu barca sa diurnă, ca în timpul nopții să se urce în barca nocturnă cu care străbătea Lumea de Jos²⁵. În **Cartea Morților**, unde ne este prezentată întreaga cosmogonie egipteană, Ra, alături de alți zei, a locuit pe pământ. El a introdus în lume pe fiica sa, Maat (dreptate și adevăr). Maat reprezintă ansamblul regulilor morale și era parte integrantă a religiei. Ea este o lege divină, un nemesis divin, care cârmuiește echilibrul din lume între lumină și întuneric, între cald și rece, între bine și rău. Maat reprezintă, deasemenea, o energie, o forță imponderabilă apărută în omul care face fapte bune. La un moment dat s-a declanșat o mare dezordine în mișcarea astrilor, a vânturilor, a apelor, care a produs anarhie socială, invazii barbare, revolte continue ale poporului. Această dezordine a fost urmare a încălcării regulilor lui Maat. Așadar, ordinea cosmică este dezechilibrată ca urmare a absenței lui Maat, a absenței binelui, a ordinii pămâtenă și dezordinea cosmică determină la rândul ei pe cea pământească, existând astfel o corespondență între macrocosmos și microcosmos²⁶. Înțelegem din această concepție, că totul este orânduit de către Ra, prin fiica sa Maat. De aceea, când el părăsește lumea oamenilor, îl lasă pe fiul lui, faraonul, să mențină ordinea în macrocosmos, prin impunerea lui Maat în microcosmos. Faraonul devine astfel, protagonistul schimbului și interferenței continue, dintre lumea oamenilor și cea a zeilor²⁷, cel care săvârșește ritualurile închinare Soarelui, fiind probabil, inițiat în acest cult. În inscripțiile regale și în imnuri, se subliniază faptul că faraonul cunoștea secretele misterelor „încă din embrion”. Nu știm la ce vârstă începea această inițiere. Reprezentările faraonului cu simbolurile solare (discul solar deasupra capului, faraon cu cap de șoim, stând în barca solară sau săvârșind ritualuri solare), sunt dovezi ale inițierii sale²⁸ (inițierea în acest cult a introdus-o în Egipt, Hermes; în centrul inițierii era doctrina Focului – Principiu și a Verbului – Lumină, se impunea apărarea legii Berbecului, care reprezenta și drepturile justiției și ale arbitrariului, suprapunându-se doctrina solară a lui Ra cu științele, cunoscute sub numele de Osiris „stăpânul intelectului”)²⁹. Centrul religios a lui Ra a fost la Heliopolis, până în timpul dinastiei a XII-a, când s-a mutat la Teba, Ra asimilându-se cu zeul Tebei, Amon, dând naștere dualității Amon-Ra³⁰. În Egipt s-a încercat să se introducă monoteismul cultului solar, ceea ce s-a numit „revoluția de la Amarna” (1375-

²² Idem, *Istoria religiilor...*, p. 219-220.

²³ Jean-Michel Angebert, *Misticii Soarelui*, București, Pro Editură și Tipografie, 2006, p. 27.

²⁴ Guy Rachet, *Dicționar de civilizație egipteană*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 146 și 55.

²⁵ *Ibidem*, p. 206.

²⁶ Constantin Daniel, *Civilizația Egiptului Antic*, București, Editura Sport-Turism, 1974, p. 242-243.

²⁷ Sergio Perigotti, *Preotul*, în *Omul egiptean*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 132.

²⁸ Erik Horung, *Regele*, în *Omul...*, p. 276-278.

²⁹ Eduard Schuré, *op.cit.*, p. 96-97.

³⁰ Jean-Michel Angebert, *op.cit.*, p. 35.

1330 î.e.n.). S-a proclamat în acea perioadă, de către faraonul Amenhotep IV, cultul lui Aton, discul solar, ca zeu suprem. Faraonul și-a schimbat numele din Amenhotep „Amon este mulțumit”, în Akhenaton „Cel care slujește pe Aton”, a mutat capitala de la Teba, la 300 de km. nord, distanță de vechea capitală, ridicând un nou oraș, care i-a purtat numele (astăzi Tell- el-Amarna). A construit aici palate și temple. Deosebirea dintre templele lui Amon-Ra și cele lui Aton, constă în faptul că acestea nu sunt acoperite, Soarele putând fi adorat în toată splendoarea sa³¹. Reprezentarea lui Aton este sub forma discului solar ale cărui raze, orientate în jos, se termină cu niște mâini ce țin adeseori ankh-ul, crucea egipteană. În reprezentarea acestei divinități, se vede o adorație a energiei cosmice³². De fapt, amenajarea locului sacru dedicat lui Aton era o imitare a cunoștințelor cosmice cunoscute de egipteni: în centru se afla templul, urmau șapte curți și 365 de altare.

În Persia, consolidarea cultului focului și a celui solar a fost făcută de Zoroastru. Tradiția spune că Zoroastru s-a născut zâmbind, sub semnul solar al Berbecului, la începutul anului solar marcat de echinocliul de primăvară. Profetul persan, ca și ceilalți profeți, au primit învățătura direct de la zeul suprem, el primind-o de la Ahura Măzdă, pe care a împărtășit-o și a impus-o semenilor săi. Prin reforma sa, Zoroastru, dă un caracter moral doctrinei religioase (aspect constat mai sus și la celelalte credințe și culte solare). El a urmărit să întemeieze un singur „regat”, în care autoritatea spirituală și puterea pământească să se îngemăneze. Din această perspectivă, lumea pământească era o reflexie a lumii de sus. Orice activitate de pe pământ, primește astfel o semnificație religioasă, sacră. Trebuia ca oamenii să onoreze zeii și să acționeze drept sub datoriile esențiale. Asemeni lui Buda, care a predicat în India „doctrina trezirii”, lui Zoroastru îi va reveni rolul de „a privi mult spre înalt, apoi în jos, apoi jur împrejurul său”. Îndreptându-și privirea în sus, la nord, la vest, la est, el lua în posesie, aceste ținuturi, în plan spiritual. Îmbrățișarea celor patru puncte cardinale, formează grafic o cruce, simbolul centrului lumii. El i-a convins pe oameni să închine vechile ritualuri lui Ahura Măzdă, a cărei măreție era simbolizată de cultul focului, expresie a „sfîințeniei strălucitoare a Stăpânului Inteligent”. Învățătura sa se găsește în **Gatha**, parte componentă a **Avestei**. În doctrina sa, slăvea tot ce, în natură, amintea de triumful luminii asupra întunericului: Soarele, în primul rând, este sursa oricărei bucurii și forme de viață. În lume există o luptă continuă între două principii-spirite: Binele (lumina) lui Ahura Măzdă și Răul (întunericul) lui Ahriman. Mithra, zeul solar, era adorat ca foc celest. Haoma, taurul al cărui sânge se amestecă cu planta din care se făcea băutura sacră, Saoma, a supraviețuit ritualului potirului, strămoș îndepărtat al mitului Graalului. Ahura Măzdă nu putea fi reprezentat în imagini, în afara discului solar. A impus săvârșirea rugăciunilor spre est, ceea ce presupunea contemplarea Soarelui, a curcubeului și obiceiul păstrării focului în vatră, ca semn al glorificării focului planelar și al focului terestru. În concepția sa, focul era emanația directă a energiei logosului. Ca principii morale, a propovăduit adevărul, autoritatea și gândirea ca triadă sacră, a cerut oamenilor să fie pioși, să-și întemeieze o familie. A interzis sacrificiile sângeroase și practicile magice³³. Zoroastru credea în triumful Binelui care va înnoi radical lumea,

³¹ Mircea Eliade, **op.cit.**, p. 113.

³² Jean-Michel Angebert, **op.cit.**, p. 48.

³³ **Ibidem**, p. 81-86.

nădăjduind în transfigurarea existenței. Ordalia prin foc și metal topit avea drept scop atât pedepsirea răilor, cât și regenerarea existenței. La majoritatea religiilor, așteptarea judecății și a reînnoirii lumii este proiectată progresiv, într-un viitor eshatologic calculat diferit. Ritualurile reînnoirii se săvârșeau de Anul Nou, când se repeta actul creației. Zoroastru a considerat că reînnoirea trebuie făcută prin voința lui Ahura Măzdă, prin judecata fiecărei ființe și pedepsirea răilor și răsplata celor buni. Astfel, el a abolit „ideologia arhaică a ciclului cosmic periodic regenerat și a proclamat eshaton-ul iminent și irevocabil, hotărât și dus la îndeplinire de Ahura Măzdă”³⁴. Cultul solar va fi adoptat de regi, la fel ca în Egipt și se va contopi cu cel imperial, cunoscând o mare răspândire, în Europa la Roma și în teritoriile cucerite de romani.

Cultul focului și cel solar au fostenerate și în lumea amerindienilor. De exemplu, pe piatra calendarului aztec de la Tenochtitlan era înscrisă istoria mitică, care a traversat 5 ere numite sori. Prima eră „Patru jaguari” a fost stăpânită de Tezcatlipoca – „Oglinda fumegândă”, zeul suprem aztec și s-a terminat cu transformarea zeului în soare și cu devorarea oamenilor de către jaguari. A doua eră „Patru vânturi” a fost stăpânită de Quetzalcóatl – „Șarpele cu pene”, zeul înțelepciunii și s-a încheiat prin distrugerea lumii de către mari uragane și transformarea oamenilor în maimuțe. Cea de a treia eră „Patru ploii” a fost stăpânită de Tláloc, „Cel care face să germineze”, zeul ploii și s-a încheiat printr-o ploaie de foc. Cea de a patra eră „Patru ape” a fost stăpânită de Chalchiuhtlicue – „Cea cu fustă de jad”, zeița apei și s-a încheiat cu un potop uriaș și cu transformarea oamenilor în pești. Ultima eră, a cincea „Patru cutremure”, epoca contemporană, aflată sub stăpânirea lui Tonatiuh – zeul Soare, urmează să se sfârșească prin distrugerea lumii de către mari cutremure. După cum se vede, în acest mit predomină cele două elemente primordiale, focul și apă, ca elemente creatoare și justițiare. La popoarele amerindiene, la fel ca la egipteni și persani, regele era inițiat în cultul solar și al focului. Inițierea începea de la naștere, când pruncul era consacrat Soarelui. După ce i se tăia ombilicul, acesta era dus de către preoteasă, în mod simbolic pe câmpul de luptă, ca semn al profesiei lui de războinic, aceasta fiind destinul unui șef aztec, zicând: „Aceasta este ofranda de spini și de maguey și de ramuri de acxóyatl, tăiată din trupul tău atât de fraged și prețios; Această ofrandă consfințește supunerea și jurământul tău, nouă rămânându-ne acum să așteptăm foloasele pe care ni le vor aduce viața și faptele tale, Fiul meu mult iubit să trăiești și să muncești. Domnul nostru Tezcatlipoca, ce se află pretutindeni, să te călăuzească și să te dăruiască cu toate bogățiile și să te împodobească cu toate virtuțile”³⁵.

Dacă analizăm cele patru credințe și cultele lor expuse mai sus, observăm că au câteva puncte comune, și anume: logosul, participarea soarelui sau a focului la actul creației, a ordinii și ritmurile cosmice, legătura dintre microcosmos și macrocosmos, originea divină/solară a monarhului. Logosul solar se manifestă triplu; Logos Divinitate (individualitate), Logos Viață (formă), Logos Forță (materie). Logosul solar își asociază în clădirea operei sale șapte canale, cunoscute sub numele de „cei șapte Logoi planetari” (vezi mai sus amenajarea locului sacru din Akhenaton). În hinduism Logoi planetari sunt numiți cei șapte Prajapati (Domni ai creației), în zoroatrism sunt cei șapte Amshapend (Sfintele ființe nemuritoare), iar în tradițiile iudaice și creștine se numesc

³⁴ Mircea Eliade, *op.cit.*, p. 329.

³⁵ Salvador Toscano, *Cuauhtémoc*, București, Editura Albatros, 1970, p. 23-24.

„cele șapte Spirite dinaintea tronului lui Dumnezeu”. Deasemenea, se poate desluși în aceste credințe manifestările triple ale logosului solar, în actul creației. El a creat toate „arhetipurile” de forță și de formare, de emoții, de gândire, de intuiție și a dat viață și a creat materia.³⁶

2. Ritualuri

În legătură cu credințele și cultele focului și cel solar se săvârșeau o serie de ritualuri, cum sunt: aprinderea focurilor, comuniunea cu divinitățile solare și ale focului, căsătoria sacră, ritualuri de dăruire. Toate aceste ritualuri erau însoțite de cântece, dansuri, incantații, banchete. În paralel, indirect sau direct, se oficiau ritualuri legate de cultul strămoșilor, de cel al fertilității și fecundității, al eroului, după cum în ritualurile funerare se săvârșeau ritualuri solare sau ale focului. Vom prezenta și vom analiza câteva dintre aceste ritualuri din diferite culturi din epoci istorice diferite.

a. Ritualuri de aprinderea focurilor

În credințele focului și cele solare se cunosc aprinderea a două tipuri de foc: Focul Sacru și Focul Viu.

Focul Sacru sau Nou, în majoritatea credințelor, este substituit al Soarelui (echivalent sau furat din Soare) și, implicit, regenerator al său. Acest foc, fiind substituit și regenerator al Soarelui, nu trebuia să se stingă niciodată. El era păstrat în temple, păzit de preoți și preotese. Nu trebuie confundat Focul Sacru cu focul fizic. Focul Sacru este zeu. El era aprins pe altarul templului construit la întemeierea unei noi așezări, era purtat, de exemplu, de romani în campaniile militare, pentru a-l avea în castele sau așezările pe care le întemeiau în locurile cucerite. De la Focul Sacru din templu, se aprindea focul pe vetrele din case (fiind, probabil un ritual de sacralizare a casei; prin flăcările lui se făcea legătura dintre oameni și lumea zeilor), pe care trebuia să-l întrețină, cu mare strictețe, capul familiei. Acest foc trebuia să rămână mereu pur, ceea ce însemna că nici un obiect murdar nu trebuia aruncat în foc și nici o faptă vinovată nu trebuia săvârșită în prejma lui. Fiind zeu, i se aduceau sacrificii, care aveau rolul de a să hrăni și să întrețină trupul zeului. Din acest motiv, i se dădeau lemne și nu orice fel de lemn (de exemplu, **Codul lui Manu** indica arborii cu care se putea întreține focul), vin, mirodenii, esențe, flori sau roade obținute de comunitatea sau familia respectivă. Omul nu ieșea niciodată din casă, fără să-i adreseze o rugăciune; la întoarcere, înainte de a-și revedea soția și copiii, trebuia să se închine în fața focului și să-i invoce puterea³⁷. Altarul circular al vetrei poate simboliza pântecul femeii, receptacol al vieții și al familiei. Tot rotunde erau vatra altarului din clădirea Prytaneum, din Olimp, cele din templele polisurilor grecești și cele din alte spații. Se poate întrevedea aici o legătură a ritualurilor Focului Sacru cu cele ale fertilității și fecundității dar și cu cele dedicate Mamei Glie, cea care dădea roade, Pământului. Dacă femeia imita Pământul, primind în ea sămânța lăsată de bărbat, atunci casa, asemeni Pământului și femeii, primește și păstrează avuțiile aduse de bărbat. Același rol, de a păstra avuțiile comunității, îl avea și Vatra Comună a așezării. Aceste credințe se deslușesc în ritualurile beoțiene ale Expulzării Foamei din timpul sărbătorii grecești Amfidromiile, dedicată căminului și Vetrei Comune. Ritualurile se săvârșeau de către tatăl fiecărei familie și de către

³⁶ C. Jinarajadasa, **Evoluția ocultă a umanității**, București, Editura Herald, p. 142-143.

³⁷ Fustel de Coulange, **op.cit.**, vol. I, p. 42-44.

arhonte, la Vatra Comună. În ambele cazuri ceremonia era aceeași: un sclav era lovit cu o nua, silindu-l să treacă prin cadrul ușii, zicându-i: „Afară cu Foamea, să intre Belșugul și Sănătatea”³⁸. Când societatea a evoluat în plan organizatoric, al instituțiilor, rolul Focului Sacru s-a extins de la cel religios, la unul politic. Focul Sacru din Vatra Comună stabilea, prin Focul Sacru din case, legătura dintre instituții și cetățeni, pentru că, în jurul lui se adunau cetățenii și discutau treburile cetății³⁹. Cicero nu făcea nici o deosebire între Focul Sacru și Penați, între Penați și Lari⁴⁰. Anticii numeau Lari și pe Eroii sufletelor, cărora li se atribuiau o putere supraomenească și divină. După un obicei străvechi roman, morții erau îngropați sub lespedea de sub vatra casei. De aceea, când se vorbea de vatra casei de pomeneau și numele strămoșilor, iar Larilor și Penaților li se aduceau rugăciuni în case. Putem spune, astfel, că la vatra casei se oficiau și ritualuri care țineau de cultul strămoșilor și al eroilor⁴¹. Ritualurile acestea se extind și la Vatra Comună, dacă luăm în considerație faptul că la Mantinea, în edificiu unde era vatra Focului Sacru, se afla și mormântul unui erou⁴². La azteci, exista credința că sufletele eroilor morți în război și ale femeilor care mureau la naștere locuiau în Palatul Soarelui. În cinstea lor, li se oficiau ritualuri de înveselire a Soarelui, prin organizarea de jocuri, la care participau atât bărbații cât și femeile, de la răsăritul Soarelui până la apusul acestuia, perioadă în care sufletele celor care locuiau în palat se sculau și puneau stăpânire pe el⁴³.

Ritualuri legate de cultul focului cât și cel solar se săvârșeau și în cultele funerare. Obiectele descoperite în mormintele dacilor, celților, sarmaților⁴⁴ micenienilor demonstrează acest lucru. În mormintele conducătorilor micenieni, au fost descoperite obiecte care reprezintă simboluri solare: grifoni (considerați de Filostrat originari din India unde erau consacrați Soarelui), sfincși, lei, cruciulițe și sori decorați cu crux gammata⁴⁵.

Focul Sacru era stins în prejma Anului Nou și reaprins în ziua de Anul Nou, prin acest ritual reînnoindu-se viața. Pentru reaprinderea focului existau ritualuri care trebuia să fie respectate cu strictete (de exemplu la greci și la romani nu aveau voie să aprindă focul prin frecarea pietrelor sau prin lovirea cu obiect de fier, ci doar prin frecarea a două bucăți de lemn sau prin concentrarea razelor solare într-un punct)⁴⁶. Cele mai dure reguli, precedate de un ritual sângeros, erau la azteci. În zilele premergătoare aprinderii Focului Nou, toți oamenii aveau obligația de a-și curăța casele, să stingă focul, să arunce în apă pietrele folosite la măcinatul ardeiului iute și lespezile vetrelor unde se pregătea mâncarea, blocurile de piatră sau de lemn venerate a zei ai casei. Ceremonia avea loc pe muntele Uixachtlan (situat în prejma orașului Mexico-City de astăzi), destinat special pentru acest ritual. Aici veneau preoții din toate ținuturile, iar locuitorii din zonă, indiferent de vârstă și sex, erau obligați să asiste la acest ritual, care se

³⁸ Jean-Pierre Vernant, *Mit și gândire în Grecia antică*, București, Editura Meridiane, 1995, p. 213-226.

³⁹ *Ibidem*, p. 257.

⁴⁰ Cicero, *Despre natura zeilor*, II, 27.

⁴¹ Fustel de Coulange, *op.cit.*, p. 50.

⁴² Jean-Pierre Vernant, *op.cit.*, p. 215.

⁴³ Fray Bernardino de Sahaguin, *Istoria generală a lucrurilor din Noua Spanie*, București, Editura Meridiane, 1989, p. 82.

⁴⁴ Livia Liliana Sibișteanu, *op.cit.*, p. 74-84.

⁴⁵ Henrich Schliemann, *Pe urmele lui Homer*, București, Editura Meridiane, 1979, vol. I, p. 248-300.

⁴⁶ Fustel de Coulange, *op.cit.*, p. 42.

săvârșea odată la 52 de ani, la miezul nopții (atunci se încheiau cele patru cicluri de câte 13 ani ale elementelor primordiale). Bucata de lemn, de unde se aprindea focul, se punea pe pieptul prizonierului de război, care urma să fie sacrificat. Aceasta se aprindea cu ajutorul unui băț de lemn, care se învârtea repede între palme. După aprinderea focului, se spinteca pieptul captivului, i se smulgea inima care era aruncată în foc, după care trupul victimei era și el aruncat în foc. Preoții își aprindeau făcliile pentru a le duce la templele lor. Participanții își creștau urechile cu niște cuțite mici și aruncau sânge spre locul de unde venea lumina (acest ritual era aplicat și pruncilor care căpătau merite deosebite). Bărbații mai sprinteni, buni alergători aprindeau din acest foc torțe din paie, pe care le duceau pe la casele oamenilor, pentru ca aceștia să-și reaprindă focul⁴⁷.

Focul Viu, spre deosebire de focul sacru care era destinat Vetrei Comune și vetrei casei și intra în ciclul Universului, era destinat vieții. El era prins la anumite date. Peste el, săreau oamenii și animalele pentru a fi sănătoase și fecunde. Cenușa și cărbunii erau păstrați, pentru a se purifica casa, mormintele, pentru a se fertiliza grădinile, grajdurile, ogoarele și poenru a se reaprinde Focul Sacru, când acesta era supus sacrificiului. Ritualurile de aprindere a Focului Viu se mai păstrează și astăzi la unele popoare, prin aprinderea lui la sărbătorile focului. Focurile Postului Mare se aprind în prima duminică din post, în Belgia, nordul Franței, Germania, Austria, Elveția și cu acesta se aprind făclii de paie prin livezi, pe ogoare pentru a le fertiliza. Focurile de Paști, se aprind sâmbătă în ajunul Paștelui, în toate țările catolice. De la acest foc se aprinde lumina din noaptea Învierii, Focul Nou din casele oamenilor, iar cu cărbunii proveniți din arderea creștilor de stejar, fag, salcâm se făceau ritualuri de apărare împotriva grindinii și a trăsnetului⁴⁸. La români, cea mai importantă sărbătoare a focului este Alamor (Alimor) în Transilvania, Banat, în Munții Apuseni, în cadrul căreia se rostogolesc la valea roți aprinse, cu scopul purificării și fertilizării ogoarelor și se semnalizează cu focul de pe coama dealurilor⁴⁹. La chinezi, una dintre cele cinci mai sărbători ale anului, este sărbătoarea Focului Nou, de pe 5 aprilie, când se fac și ritualuri ale strămoșilor. După aprinderea focurilor se vizitează și se curăță mormintele, se mănâncă mâncăruri reci, rulouri de primăvară care sunt niște clătite din făină de orez umplute cu resturile mâncărilor reci rămase din ajun. Strămoșii participă la bucuria reînnoirii⁵⁰.

b. Ritualuri de comuniune cu Focul și Soarele. Căsătoria sacră

Comuniunea cu Focul și Soarele, pentru a pătrunde în adevăr, se făcea prin consumarea băuturilor sacre: Saoma de către indieni, Haoma de către iranieni, Yagé de către tribul desana sau prin căsătoria sacră, cum o făceau egiptenii și cretanii.

Băutul de Yagé era permis numai bărbaților care aveau vârsta de peste 30 de ani, de patru ori pe an, la date stabilite de preot. Înainte și după băutul de Yagé, se recita mitul cosmogonic și genealogiile tribale mitice. „Băutul de Yagé este exprimat printr-un verb care înseamnă «bea și vezi» și este interpretat ca regressus în pântecul cosmic, adică în momentul primordial, când Tatăl-Soare și-a început creația”⁵¹. Preotul le explica participanților la acest ritual, viziunile pe care aceștia le experimentau.

⁴⁷ Fray Bernadino de Sahaguin, *op.cit.*, p. 112-119.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, București, Editura Științifică, 1994, p. 230

⁵⁰ Vladimir Grigorieff, *Religiile lumii*, București, Editura Universal, 1996, p. 316

⁵¹ Mircea Eliade, *Ocultism, vrăjitorie și mode culturale*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 147.

Viziunile lor recapitulau teogonia și cosmogonia, ei văzând cum Tatăl – Soare crează lumea cu tot ce cuprinde: oameni, instituții, legi, cultură tribală. Un înțelept desana explica: „băutul de Yagé este un coit spiritual, este o comuniune spirituală”. Cei ce beau Yagé „mor, deoarece întoarcerea în pânțelele cosmic este echivalentă cu moartea. În călătoria lor în pânțelele cosmic, oamenii află adevărul: tot ce există, trăiește și procrează este o emanație a Soarelui și acestea împreună cu spiritualitatea (inteligența, înțelepciunea, clarviziunea) iau parte la natura luminii solare”⁵².

Ceremonia căsătoriei sacre în Egipt se săvârșea la sărbătorile Opet, când Nilul se revărsa. Atunci erau scoase din templul de la Kanarc, statuile Triadei (Amon-Ra, soția Mut și fiul Honsu) și duse cu bărcile solare, în vizită la Amon-Ra din Luxor. Ritualurile începeau în templu, unde faraonul oferea jertfe în fața bărcilor Triadei, după care preoții ridicau corăbiile la nivelul umerilor, le scoteau din templu și urmați de muzicanți, dansatori se îndreptau spre fluviu, unde lăsau bărcile pe apă, deplasându-se spre Luxor. Sosiți aici, preoții purtau din nou bărcile pe umeri, îndreptându-se spre templu, unde erau depuse în fața altarului. Se aduceau și aici jertfe de către faraon, care se retrăgea apoi în ipet (camera particulară a Lui Amon-Ra reprezentat de faraon). Aici se împerechea cur regina, pentru ca Zeul, să-și reverse peste Egipt, odată cu inundațiile Nilului, fertilitatea⁵³. Aceași căsătorie sacră, prin repetarea actului creației, pentru a regenera natura, o săvârșeau și suveranii cretani. Aceștia, ca întrupare a Taurului fecund și Soare, la cele patru răsărituri de soare la solstiții și echinocții, veneau la sanctuarul Zeiței Universale, unde repeta, împreună cu ea, prin ceremonia căsătoriei sacre, actul primordial al creației⁵⁴.

c. Ritualuri de dăruire: jertfe/sacrificii

În toate religiile și la toate popoarele se aduceau zeilor jertfe. Lucian din Samosata consemna că jertfele sunt aceleași, indiferent de zeu și ritualul se desfășura după aceleași reguli. Se ridicau altare, se făceau rugăciuni, se aduceau vase cu apă lustrată (de care nu aveau voie să se apropie cei ce nu aveau mâinile curate), după care se aduceau victimele: plugarul aducea boul de la jug, ciobanul mielul, păstorul de capre, capra, unul, tămâia, celălalt o prăjitură; săracul primea milostivirea zeului, sărutându-i mâna dreaptă. Sacrificatorii, după ce examinau cu grijă animalul, ca nu cumva să fie necurat, îl încoronau, îl duceau la altar și-l înjunghiau sub ochii zeului. Mugetul animalelor era acompaniat de acordurile flautului sacru și după mugetul animalelor se prevestea împlinirea rugăciunilor⁵⁵. În timpuri străvechi, Focului și Soarelui, fenicienii, moabiții, cartaginezii sacrificau oameni. Zeii solari azteci și mayași iubeau cel mai mult sângele uman, deși li se aduceau ca jertfe și aur, pietre prețioase, flori, tămâie. Cei sacrificați zeilor solari amerindieni proveneau din rândul prizonierilor de război, fiind aleși cei care erau nobili prin naștere și cei mai chipeși. Cu un an înainte de data sacrificării, sacrificatul era învățat de opt preoți, arta de a trăi ca un domn, fiind venerat ca un zeu. Cu o lună înainte de sacrificiu, i se aduceau patru dintre cele mai frumoase fete. În ziua sacrificiului, era dus la templu în cortegiu sărbătoresc. După ce-și lua rămas bun de la cele patru soții și de la cei opt preoți, urca încet scara templului, spărgând pe

⁵² Ibidem, p. 146-147.

⁵³ Nigel Hawkes, *Mari construcții. Minuni făcute de om*, Editura Ștefan 94, 2000, p. 42.

⁵⁴ Paul Faure, *Viața în fiecare zi în Creta lui Minos*, București, Editura Eminescu, 1977, p.2 86-287.

⁵⁵ Lucian din Samosata, *Despre sacrificii*, în *Dialoguri...*, p. 302-303.

fiecare treptă câte un fluer sfânt. În vârful templului, se afla altarul unde ardea Focul Sacru și butucul de sacrificiu. Preotul sacrificator îi deschidea inima cu un cuțit de obsidian, îi smulgea inima, stropea altarul cu sânge și arunca sângele în flăcări⁵⁶.

La popoarele care practicau cultul focului, se săvârșea sacrificiul Focului Sacru. Acesta era sacrificat, prin stingere cu Apă Vie (se considera că focul nu moare, pentru că spiritul lui rămâne viu; prin sacrificarea lui, se separa parte materială de cea spirituală), când aveau loc diferite calamități: inundații, cutremure, molime etc. Se stingea Focul Sacru în zona unde a avut loc calamitatea sau în toată țara. Focul Sacru se reaprindea la Anul Nou, cu cărbuni de la Focul Viu, atunci când sacrificiul s-a produs în toată țara sau cu foc de la templul principal sau de la cel mai apropiat, atunci când s-a produs numai într-o regiune. Sacrificarea Focului Sacru producea cel mai mare necaz, pentru că toate ritualurile religioase se desfășurau cu aprinderea făcliilor de la acesta. Prin reaprinderea lui, se începea o viață nouă, se intra în ciclurile cosmice și se credea că totul va desfășura în firescul hotărât de Tată-Soare, stăpân la Universului.

Le Feu – élément primordiale. Croyances, cultes et rituels

Resumé

Dans cet étude, l'auteur nous présente les croyances et le cultes du Feu et du Soleil aux peuples d'espaces différents. Les réformes religieuses de Rama, Akhenaton et Zoroastru sont analysées du point de vue religieux, historique et philosophique. On constate que pendant les pratiques religieuses des cultes du Feu et du Soleil, les prêtres faisaient les rituels funéraires, de la fertilité et de la fécondité, des ancêtres, de l'héros.

On pratiquaient pendant les rituels, des sacrifices humains aux peuples de l'Amérique du Sud, des sacrifices bêtes et les données des fleurs, du vin, de l'huile, aux autres peuples.

---

⁵⁶ Milostav Stingl, **Indienii precolumbieni**, București, Editura Meridiane, 1979, p. 146.